

# Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού.

Αφετηρία και προοπτικές ενός νέου πεδίου



Επιμέλεια:  
Γεώργιος Κατσαδώρας, Εμμανουήλ Φωκίδης

Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού  
Αφετηρία και προοπτικές ενός νέου πεδίου

Επιμέλεια

Γεώργιος Κατσαδώρος, Εμμανουήλ Φωκίδης

Ρόδος, 2022

Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού  
Αφιερώματα και προοπτικές ενός νέου πεδίου

ISBN 978-618-84330-7-6

Copyright 2022

Εργαστήριο Γλωσσολογίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

### **Επιμέλεια**

Γεώργιος Κατσαδώρας

Αναπληρωτής Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Εμμανουήλ Φωκίδης

Επίκουρος Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Το σχεδιασμό του εξώφυλλου και οπισθόφυλλου ανέλαβε η graphic designer

Μυρτώ Φωτίου Φεγγερού

LinkedIn: Mirto Fotiou -Feggerou

E-mail: [mirtof80@gmail.com](mailto:mirtof80@gmail.com)

Το σχεδιασμό των μμιδίων ανέλαβε ο

Βαγγέλης Βαλασιάδης

Οι συγγραφείς των άρθρων που δημοσιεύονται στον τόμο διατηρούν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των άρθρων τους. Τα άρθρα του τόμου μπορούν να χρησιμοποιηθούν με αναφορά στους συγγραφείς τους. Οι συγγραφείς των άρθρων μπορούν να τα καταθέσουν σε ιδρυματικό ή άλλο αποθετήριο ή να τα δημοσιεύσουν σε άλλη έκδοση, με υποχρεωτική την αναφορά της πρώτης δημοσίευσης του τόμου. Οι συγγραφείς ενθαρρύνονται να δημοσιοποιήσουν την εργασία τους στο Διαδίκτυο.

## Περιεχόμενα

Πρόλογος .....	7
Εισαγωγή.....	10
Αποτελεί το Διαδίκτυο μονόδρομο για τις Σύγχρονες Λαογραφικές Σπουδές; <i>Μαρία Γκασούκα</i> .....	10
Ψηφιακές πηγές για τη μελέτη του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού και της λαϊκής θρησκευτικότητας, <i>Εμμανουήλ Γ. Βαρβούνης</i> .....	20
Α΄ θεματική ενότητα: Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της ψηφιακής λαογραφίας.....	29
Η σύγχρονη λαογραφία στο πλαίσιο των ψηφιακών ανθρωπιστικών επιστημών (digital humanities): ορισμοί, περιεχόμενο ερευνητικά πεδία, εργαλεία της Ψηφιακής Λαογραφίας, <i>Αλέξανδρος Γ. Καπανιάρης</i> .....	30
Παράθυρο στη θάλασσα. Ένα «παράθυρο» στον λαϊκό πολιτισμό μέσα από τον κινηματογράφο και το Διαδίκτυο, <i>Άννα Λυδάκη</i> .....	49
Οι λαϊκές ψηφιακές ομάδες ως πεδίο της ψηφιακής Λαογραφίας, <i>Ξανθίππη Φουλίδη</i> .....	56
Β΄ θεματική ενότητα: Διάχυση και διάδοση παραδοσιακών και νέων μορφών του λαϊκού πολιτισμού στον ψηφιακό κόσμο .....	65
Λαϊκός πολιτισμός και διαδικτυακά μιμίδια: Η εκπαίδευση μέσα από τα μιμίδια κατά την περίοδο της πανδημίας του COVID-19, <i>Βασιλεία Αντωνάκη, Γεώργιος Κατσαδώρας</i> .....	66
Η διάχυση και διάδοση της λαογραφίας της Δωδεκανήσου στον ψηφιακό κόσμο, μέσα από δράσεις συλλόγων και ατόμων την περίοδο της καραντίνας, <i>Μαρία Α. Αντωνοπούλου</i> .....	83
Ο Ray Harryhausen και η απεικόνιση της Μέδουσας στα ψηφιακά παιχνίδια, <i>Ευάγγελος Βαλασιάδης</i> .....	98
Επιστήμη των πολιτών και πολιτισμός: Η περίπτωση της ψηφιακής καταγραφής του λαϊκού πολιτισμού, <i>Βικτώρια Γαβάνα, Μαγδαληνή Μάρη, Ευαγγελία Καβακλή</i> .....	116
Οι στρατηγικές ή οι μορφές τρολαρίσματος στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης Facebook., <i>Μαρία Ζαρέντη</i> .....	129
Creepypasta: Ο ψηφιακός αστικός θρύλος, <i>Μαρία Ζούρου</i> .....	141
Τα μιμίδια (memes) της πανδημίας του ιού COVID-19: Η διαχείριση του πρωτόγνωρου μέσω ενός σατιρικού είδους του ψηφιακού λαϊκού λόγου, <i>Ρέα Κακάμπουρα, Αφροδίτη-Λήδια Νουνανάκη</i> ..	153
Πολιτικές μνήμης και διαδικασία δόμησης ταυτοτήτων στην ψηφιακή εποχή: Το παράδειγμα του ιστότοπου «Δίκτυο Mikrasiatis.gr», <i>Ιωάννης Καραχρήστος</i> .....	183
Το λαϊκό εορτολόγιο μέσα από τα διαδικτυακά μιμίδια, <i>Ευηλένα Καρδαμήλα</i> .....	195
Αινίγματα, παροιμίες και άλλες λαϊκές φράσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης την περίοδο της πανδημίας. Η σελίδα ««Λαϊκές ρήσεις, Αινίγματα και Ανέκδοτα» στο Facebook, <i>Χρυσάνθη Κόζα</i> .	209
Τα λαχνίσματα στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο: Από το τελετουργικό των υπαίθριων παιδικών παιχνιδιών στο τεχνολογικό σύμπαν του Διαδικτύου., <i>Δημήτρης Ε. Κόκκινος, Ανθούλα Κολιάδη-Τηλιακού</i> .....	220
Διάχυση πολιτισμικών στοιχείων της Τσακωνιάς μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (η περίπτωση του Facebook), <i>Μαρία-Κομιανή Κολινιώτη</i> .....	235
The tinderisation of romance, <i>Yvonne Kosma, Vasilis Gialatzis, Jojo Ekate Diakoumakou</i> .....	253

Διαρκείς ανατροφοδοτήσεις μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς προφορικότητας: Η κυκλοφορία του κουτσομπολιού από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην καθημερινή ζωή και αντίστροφα, <i>Γιώργος Κούζας</i> .....	269
Το παιχνίδι στην ψηφιακή εποχή: Το παράδειγμα του ομαδικού ηλεκτρονικού παιχνιδιού μεταξύ ενηλίκων, <i>Κωνσταντίνα Κουτσονικολή</i> .....	281
Μοιράσου κι εσύ μian ιστορία: Από τη ζωντανή αφηγηματική κοινότητα στη διαδικτυακή συνύπαρξη. Η περίπτωση της Λέσχης Αφήγησης Αθήνας. Όψεις, σκέψεις, προοπτικές, <i>Δημήτρης Β. Προύσαλης</i> .....	294
Η περίπτωση του Ελληνικού YouTube community: Ένας βιότοπος λαογραφικών φαινομένων μέσα σε μία μικρογραφία της κοινωνίας στο Διαδίκτυο, <i>Αικατερίνη Σχοινά</i> .....	305
Ο έντεχνος λαϊκός λόγος στο Διαδίκτυο: Δύο παραδείγματα χρήσης των παροιμιών στη διάρκεια της πανδημίας, <i>Γεώργιος Τσερπές, Μαριάνθη Καπλάνογλου</i> .....	319
Εκδηλώσεις θρησκευτικότητας και λαϊκής ευσέβειας στο χώρο του Διαδικτύου. Το τραγούδι «Μπαγιάσας» του Νικόλα Άσιμου, <i>Νικόλαος Γ. Τσιρέβελος, Εμμανουήλ Χ. Κυριαζάκος</i> .....	331
Τα διαδικτυακά μμίδια στις ομάδες των αναπληρωτών εκπαιδευτικών στο Facebook, <i>Βαρβάρα Τσούγγου</i> .....	346
Διαδικτυακός κόμβος «Καρπάθικο Γλέντι»: Η συνεργατική διαδικτυακή ανάπτυξη ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, <i>Βασιλική Χρυσανθοπούλου, Παρασκευή Γ. Κανελλάτου</i> .....	360
Η εικόνα του θρύλου του βρικόλακα μέσα από ψηφιακά παιχνίδια, <i>Έλενα Ψυχάρη, Ρέα Κακάμπουρα</i> .....	387
Γ' θεματική ενότητα: Η ψηφιακή λαογραφία στην τυπική, μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση .....	402
Δημιουργία ψηφιακού μουσείου εθιμικών δρώμενων, <i>Χρήστος Θεολόγος, Στέφανος Κυριαζάκος</i>	403
Προσεγγίζοντας τη λαογραφία μέσα από τη θεωρία των πολυγραμματισμών και τη δημιουργική γραφή: Λαϊκά μαγικά παραμύθια και ψηφιακός μετασχηματισμός στη λογοτεχνία του Γυμνασίου, <i>Κωνσταντίνα Καλαούζη</i> .....	419
Ο λαϊκός πολιτισμός σε συνδυασμό με την χρήση των νέων τεχνολογιών, ως μέσου επικοινωνίας και προσέγγισης μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, <i>Άννα Μαρία Καρακωνσταντίνου</i> .....	431
Μοντελοποίηση προγράμματος διαχείρισης εκκλησιαστικού κειμηλίου ως συμβολή των προηγμένων τεχνολογιών στην Ψηφιακή Λαογραφία, <i>Αικατερίνη Κορωναίου, Δημήτριος Κοτσιφάκος, Χρήστος Δουληγέρης</i> .....	444
Η συμβολή του παραδοσιακού χορού στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας. Σχεδιασμός ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού για την εξ αποστάσεως διδασκαλία, <i>Χριστίνα Παληά, Γεώργιος Κατσαδώρος, Απόστολος Κώστας</i> .....	459
Τα λαϊκά παραμύθια μέσα στη ψηφιακή πραγματικότητα, <i>Αναστάσιος Παππάς</i> .....	473
Λαϊκός πολιτισμός στην εποχή της τηλεεκπαίδευσης: Στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για το αντικείμενο της Λαογραφίας και της Ψηφιακής Λαογραφίας στη διδακτική πράξη, <i>Γεώργιος Πασιόπουλος, Ευστάθιος Ξαφάκος</i> .....	490
Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά στο ψηφιακό περιβάλλον: Μια χαρτογράφηση των διαδικτυακών συλλογών και μουσείων για την ελληνική μουσική, <i>Νίκος Πουλάκης</i> .....	506
«Όψεις λαϊκής θεραπευτικής στην Ήπειρο, άλλοτε και τώρα»: Εκπαιδευτικές δράσεις Ψηφιακής Λαογραφίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, <i>Χαράλαμπος Σταμπόλης, Ρέα Κακάμπουρα</i> .....	518

Διδάσκοντας τοπική ιστορία, πολιτισμό, παραδόσεις και έθιμα με τη χρήση ψηφιακών παιχνιδιών. Προκαταρκτικά αποτελέσματα από μία μελέτη περίπτωσης στο νησί της Νισύρου, Άννα Χαρτοφύλη, Εμμανουήλ Φωκίδης.....	529
Κατάλογος συγγραφέων .....	542

## Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά στο ψηφιακό περιβάλλον: Μια χαρτογράφηση των διαδικτυακών συλλογών και μουσείων για την ελληνική μουσική

Νίκος Πουλάκης

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

[nick.poulakis@music.uoa.gr](mailto:nick.poulakis@music.uoa.gr)

### Περίληψη

Στο κείμενο εξετάζονται με κριτικό τρόπο οι παράγοντες οργάνωσης ψηφιακών έργων σχετικών με την ελληνική μουσική κληρονομιά, μέσα από τη χαρτογράφηση και την αναλυτική παρουσίαση ορισμένων διαδικτυακών συλλογών και μουσείων με αντικείμενο την ελληνική μουσική, θίγοντας παράλληλα ζητήματα εμπειρικής, δεοντολογικής και επιστημολογικής φύσης. Καθώς η μουσική ως ένα πολιτισμικό μόρφωμα είναι ένα φαινόμενο ρευστό σε επίπεδο δομής και δραστηριότητας, υποκειμένων και αποτελεσμάτων, συμβολικής, λειτουργικής, αισθητικής και αξιακής σημασίας σε προσωπικό αλλά και συλλογικό πλαίσιο, το ερώτημα παραμένει καίριο: πώς είναι δυνατόν η μουσική να «αιχμαλωτίζεται», να αναπαριστάνεται, να κατηγοριοποιείται και να διαδίδεται μέσω ενός συγκεκριμένου συστήματος οργάνωσης και διαχείρισης δεδομένων στα ψηφιακά περιβάλλοντα; Μέσα από την παρουσίαση παραδειγματικών περιπτώσεων, συζητούνται ενδεχόμενοι προβληματισμοί και διερευνώνται πιθανές προοπτικές ανάπτυξης και ανάδειξης του θέματος, δίνοντας έμφαση στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

**Λέξεις-κλειδιά:** άυλη πολιτιστική κληρονομιά, διαδικτυακές συλλογές, ελληνική μουσική, ψηφιακά μουσεία

### Abstract

This paper critically explores the organizational features of digital projects related to the musical heritage of Greece, through the mapping and detailed presentation of certain online collections and museums of Greek music, while addressing issues of empirical, ethical and epistemological nature. Music as a cultural entity is a fluid phenomenon, in terms of its structure and agency, its subjectivities and products, its symbolic, functional, aesthetic and value significance both in personal and collective contexts; thus, the question remains: how can music be “captured”, represented, categorized and disseminated through a specific system of data organization and management in digital environments? By focusing on case studies that emphasize present-day Greek reality, this analysis discusses possible concerns and investigates potential perspectives regarding the development and the promotion of the topic under consideration.

**Keywords:** digital museums, Greek music, intangible cultural heritage, online collections

### Εισαγωγή: Άυλη πολιτιστική κληρονομιά και ψηφιακή τεχνολογία

Ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» (cultural heritage) δεν περιορίζεται -όπως παλαιότερα- σε αναφορές στο παρελθόν, σε στατικές και μονολιθικές παραδόσεις, σε καθιερωμένα υλικά

μορφώματα και ηγεμονικές αναπαραστάσεις τους<sup>1</sup>. Αντιθέτως, το εννοιολογικό του πλαίσιο έχει διευρυνθεί σημαντικά στις μέρες μας και καλύπτει πλέον όλες τις όψεις της κουλτούρας (συμπεριλαμβανομένων και των σύγχρονων) ως ιδιαίτερου τρόπου ζωής μιας συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας ή ενός δικτύου προσώπων με διαγενεαλογική κοινωνική συσπείρωση και ιστορική βάση. Πρόκειται, λοιπόν, περισσότερο για μια ζωντανή επαφή και μια ενεργή διαδικασία διασύνδεσης του παρόντος με το παρελθόν. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και η Susan M. Pearce (2000, σελ. 59), «η πολιτιστική κληρονομιά είναι νοητικά κατασκευασμένη, ως μια εξωτερική έκφραση της ταυτότητας, η οποία λειτουργεί σε ένα ευρύ φάσμα τρόπων και επιπέδων». Αποτελεί έναν δίαυλο δια-τοπικής επικοινωνίας και δια-χρονικής μεταφοράς ιδεών, προτύπων, πρακτικών και γνώσεων που εμπεριέχουν τόσο τις υλικές όσο και τις άυλες διαστάσεις της κουλτούρας. Ως ζωντανή επαφή και ενεργή διαδικασία, βρίσκεται υπό συνεχή διαπραγμάτευση, εκφράζοντας μια προκύπτουσα λειτουργία που οδηγεί σε μετασχηματισμό και ανανέωση της βιωμένης εμπειρίας. Στην οπτική αυτή, ωστόσο, χρειάζεται να προσθέσει κανείς «τα ισχυρά δομικά, κοινωνικά και πολιτικά, στοιχεία, τα οποία πρέπει να αποτελέσουν κεντρικά σημεία μιας εθνολογικής ανάλυσης» του όρου «πολιτιστική κληρονομιά» (Knecht & Niedermüller, 2002, σ. 89).

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά (intangible cultural heritage) -ως ιδιαίτερο κομμάτι της ευρύτερης κληρονομιάς- εκτείνεται σε ποικίλες διαστάσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας που έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό το ότι, κατά κύριο λόγο, δεν είναι απτές ή/και ορατές<sup>2</sup>. Η μουσική ως τελεστική τέχνη (performing art) και πολιτισμική πρακτική (cultural practice) αποτελεί ενδεχομένως μια από τις σπουδαιότερες εκφράσεις του άυλου πολιτισμού τόσο στις παραδοσιακές όσο και στις πλέον μοντέρνες εκφάνσεις του. Η μουσική ως άυλο πολιτισμικό μόρφωμα, σε προσωπική και συλλογική βάση, είναι ένα φαινόμενο ρευστό τόσο σε επίπεδο δομής και δραστηριότητας όσο και από την άποψη συμβολικής, λειτουργικής, αισθητικής και αξιακής σημασίας. Καθώς οι τελεστικές τέχνες έχουν την ιδιαιτερότητα της αμεσολάβητης σχέσης του υποκειμένου με το κοινό, αποτελούν ουσιαστικά μια τελετουργική διαδικασία, η οποία συνδυάζει το δρώμενο με το δράμα, το τεχνούργημα με το θέαμα, πάντοτε σε άμεση συνάρτηση με τον τόπο και τον χρόνο της επιτέλεσης. Ως εκ τούτου, υφίσταται μια προφανής δυσκολία στην αναπαράσταση, την κατηγοριοποίηση και τη διάδοσή τους μέσω συμβατικών επικοινωνιακών μοντέλων. Η μουσική -κυρίαρχη πλευρά της καλλιτεχνικής και πολιτισμικής δραστηριότητας στο σύγχρονο κόσμο- οδηγεί σε εμπειρίες, το βίωμα των οποίων εξαρτάται από την πρόσληψη ολόκληρης της τεχνουργικής διαδικασίας, σε αντίθεση π.χ. με την υλική διάσταση των πλαστικών τεχνών, οι οποίες χρειάζεται να καταλήξουν σε συγκεκριμένα, απτά τεχνουργήματα (αποτελέσματα/προϊόντα) για να γίνουν πλήρως αντιληπτές (Roulakis, 2020).

Ως κλάδος των ερμηνευτικών -ανθρωπιστικών και κοινωνικών- επιστημών, οι μουσικές σπουδές (στη σύγχρονη εκδοχή τους, πέρα από τις παλαιότερες συντηρητικές προσεγγίσεις) ενδιαφέρονται κυρίως για τη μουσική ως πολιτισμική διαδικασία, ως ενσώματα επιτέλεση, ως βιωμένη εμπειρία και ως διαπροσωπική επικοινωνία (Clayton, Herbert & Middleton, 2012· Cook & Pettengill, 2013). Καθώς, ωστόσο, στη σημερινή εποχή η ψηφιακή τεχνολογία και η πολυμεσική διάδραση έχουν εξαπλωθεί σε όλους τους τομείς, σε βαθμό που επηρεάζουν όχι μόνο τα ερευνητικά αντικείμενα αλλά και την ίδια την επιστημονική συγκρότηση, ο εν λόγω χώρος καλείται να επαναπροσδιορίσει τα πεδία της έρευνας αλλά και των εφαρμογών του. Τα αρχεία, οι συλλογές, τα αποθετήρια, οι βάσεις δεδομένων, τα μουσεία και οι βιβλιοθήκες που περιλαμβάνουν υλικό μουσικού ενδιαφέροντος αποτελούν πλέον κομβικά σημεία, τα οποία μπορούν να συμβάλουν σε μια δημιουργική ανανέωση της γνώσης περί τελεστικών τεχνών, στην αναπαράσταση, τη διαφύλαξη και την προώθηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, στη σύζευξή της με τις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας, καθώς επίσης και στην άμεση ή έμμεση διασύνδεσή της με τον ευρύτερο κοινωνικό ιστό είτε σε τοπικό είτε και σε παγκόσμιο επίπεδο (Roulakis, 2020). Το παρόν κείμενο αναδεικνύει με κριτικό τρόπο τους παράγοντες οργάνωσης σχετικών ψηφιακών έργων αναφορικά με την ελληνική μουσική κληρονομιά

<sup>1</sup> Για μια ευρύτερη προσέγγιση του όρου, βλέπε ενδεικτικά Gillman, 2010· Winter, 2013· Campelo, Reynolds, Lindgreen & Beverland, 2019.

<sup>2</sup> Για την ειδικότερη έννοια «άυλη πολιτιστική κληρονομιά», βλέπε Bortolotto, 2007· Smith & Akagawa, 2009.

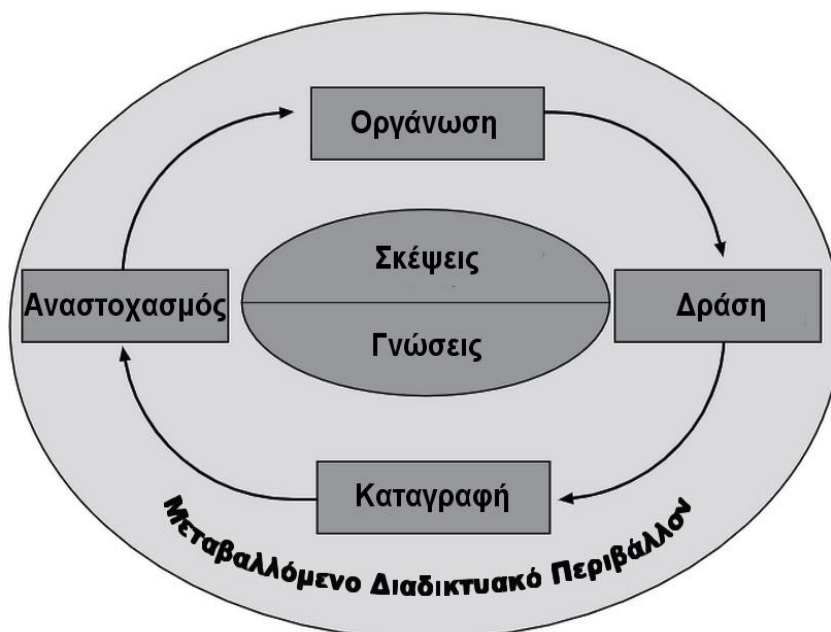


μέσω της χαρτογράφησης και αναλυτικής παρουσίασης επιλεγμένων συλλογών, αρχείων και μουσείων από το Διαδίκτυο με αντικείμενο την ελληνική μουσική στις διάφορες εκφράσεις της, θέτοντας παράλληλα ορισμένα καίρια ζητήματα εμπειρικής, δεοντολογικής και επιστημολογικής φύσης, όπως, για παράδειγμα, το ερώτημα: είναι δυνατόν η μουσική να «αιχμαλωτίζεται», να (ανα)παριστάνεται, να κατηγοριοποιείται και να διαδίδεται στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου συστήματος οργάνωσης και διαχείρισης δεδομένων;

## Ερευνώντας τις διαδικτυακές πηγές: Προβληματικές και μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα στο Διαδίκτυο αποτελεί ένα σύγχρονο και σχετικά καινοτόμο εργαλείο στα χέρια των σημερινών επιστημόνων που ανιχνεύουν και αναλύουν αντίστοιχα ζητήματα τόσο στους τομείς των κοινωνικών όσο και σε αυτούς των ανθρωπιστικών σπουδών. Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα η μελέτη των διαδικτυακών πηγών έχει διευρυνθεί και καλύπτει πλέον ποικίλα πεδία δραστηριοτήτων έρευνας, τα οποία σε παλαιότερες εποχές παρέμεναν -στην καλύτερη περίπτωση- αθέατα. Πώς ερευνά κανείς τις συγκεκριμένες πηγές και με ποιον τρόπο γίνεται η αναζήτηση μέσα στην αφθονία πληροφοριακού υλικού που μας προσφέρει το Διαδίκτυο; Η μεθοδολογία διερεύνησης του πεδίου παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανίχνευση των πιθανών δεδομένων που μπορούν να συμβάλουν στη συνολική επισκόπηση του διαδικτυακού χώρου.

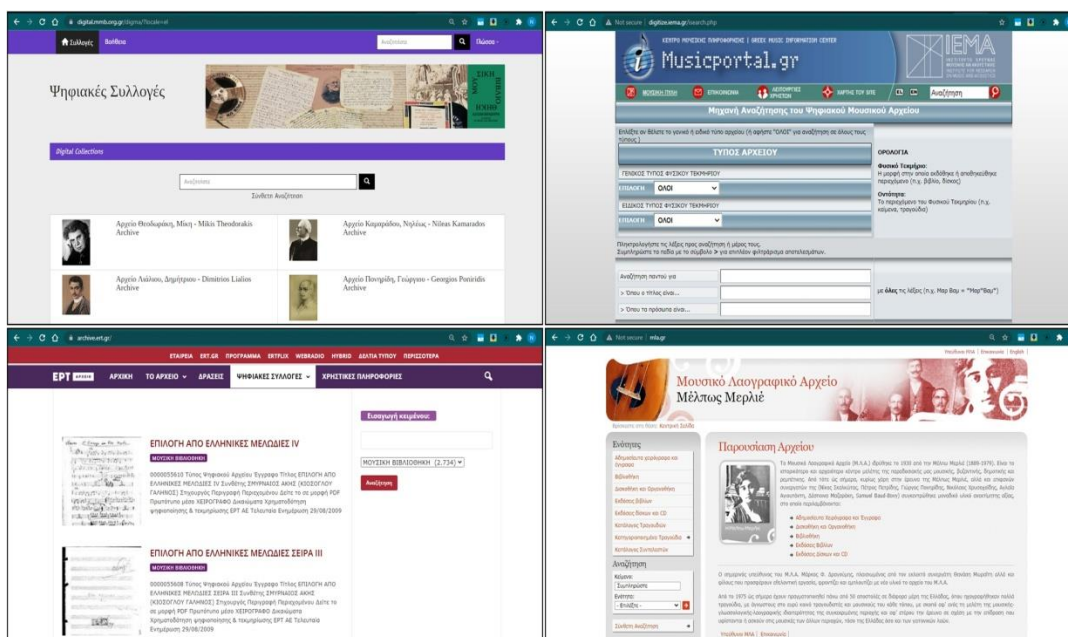
Η παρούσα έρευνα ακολούθησε το μεθοδολογικό μοντέλο αναζήτησης, όπως περιγράφουν οι Edwards & Bruce (2002), μέσα σε ένα μεταβαλλόμενο διαδικτυακό περιβάλλον (Εικόνα 1). Αρχικά, οργανώθηκαν λέξεις-κλειδιά «που προσδιόριζαν με μοναδικό τρόπο το εξεταζόμενο θέμα» (Fielden, 2001, σ. 108). Ακολούθησε διαδικτυακή αναζήτηση με βάση τις συγκεκριμένες θεματικές λέξεις και πραγματοποιήθηκε λεπτομερής καταγραφή των αποτελεσμάτων. Τέλος, η έρευνα περιλάμβανε και το στάδιο της ανατροφοδότησης στο υπό παρατήρηση ζήτημα, με στόχο την επικύρωση των ευρημάτων και τη σύνταξη της τελικής λίστας για ανάλυση.



Εικόνα 1. Μεθοδολογικό μοντέλο αναζήτησης κατά τη διαδικτυακή έρευνα (Edwards & Bruce, 2002, σ. 183)

## Ελληνικά μουσικά αρχεία, συλλογές και μουσεία: Μια περιήγηση στο Διαδίκτυο

Ξεκινώντας την αναζήτηση ψηφιακών πηγών για την ελληνική μουσική (Εικόνα 2), πρώτη επαφή των επισκεπτών με τον εν λόγω θεματικό χώρο μέσω Διαδικτύου αποτελεί η Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη»<sup>3</sup>, η οποία δημιουργήθηκε από τον Σύλλογο «Οι Φίλοι της Μουσικής», προκειμένου να λειτουργήσει ως κέντρο πληροφοριών για τη μουσική και για τις τέχνες, εν γένει, στηρίζοντας εκ παραλλήλου ποικίλα ερευνητικά και εκπαιδευτικά προγράμματα. Αποτελεί τη μοναδική στο είδος της για τα ελληνικά δεδομένα βιβλιοθήκη με σχεδόν αποκλειστικό αντικείμενο τη μουσική, ενώ είναι και ελεύθερα προσβάσιμη σε όλους. Απευθύνεται τόσο στο ειδικό κοινό της μουσικής και των άλλων τελεστικών τεχνών όσο και σε ένα ευρύτερο φάσμα χρηστών, έχοντας οργανωθεί σε δύο επίπεδα για να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των διαφορετικών αυτών ομάδων. Η λειτουργία της στηρίζεται στις σύγχρονες μεθόδους οργάνωσης των μουσικών βιβλιοθηκών διεθνώς, χρησιμοποιώντας νέες τεχνολογίες πληροφορικής για τη διαχείριση του υλικού της εντός των εγκαταστάσεών της αλλά και εξ αποστάσεως. Το υλικό της βιβλιοθήκης επικεντρώνεται στη δυτική μουσική, χωρίς ωστόσο να απουσιάζει η ελληνική σε όλες τις ιστορικές εκφάνσεις της (αρχαία, βυζαντινή, δημοτική, λαϊκή, λόγια κ.λπ.). Η συλλογή της βιβλιοθήκης αριθμεί περισσότερους από 150.000 τίτλους βιβλίων, παρτιτούρων, μικροφίλμ, περιοδικών, ηχογραφήσεων και οπτικοακουστικού υλικού. Επίσης, διαθέτει πληθώρα ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων και πολυμέσων, σπάνιες εκδόσεις, φωτογραφίες, προγράμματα συναυλιών, χειρόγραφα και πρόσβαση σε διαδικτυακές βάσεις δεδομένων. Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της, οι οποίες απευθύνονται σε κοινό διαφόρων ηλικιών, η βιβλιοθήκη οργανώνει συστηματικά πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως εκπαιδευτικά προγράμματα, μουσικοθεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, ημερίδες, συνέδρια και διαλέξεις.



**Εικόνα 2.** (από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά): Ψηφιακές Συλλογές της Μεγάλης Μουσικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη» (α), Ψηφιακό Αρχείο Ελληνικής Μουσικής του Ινστιτούτου Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής-Κέντρου Μουσικής Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης (β), Μουσική Βιβλιοθήκη του Αρχείου της Ελληνικής Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (γ) και Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο της Μέλπως Μερλιέ (δ).

Μια ειδικότερη εφαρμογή, υπό τον τίτλο «Ψηφιακές Συλλογές» (Εικόνα 2α), φιλοξενείται στον ιστότοπο της εν λόγω βιβλιοθήκης και αποτελείται από επιμέρους αρχεία και συλλογές που

<sup>3</sup> Βλέπε την ιστοσελίδα της βιβλιοθήκης στη διεύθυνση <https://www.mmb.org.gr>.

προέρχονται από ποικίλες πηγές<sup>4</sup>. Απώτερος στόχος αυτής της εφαρμογής είναι δυνητικά να αποτελέσει ένα πλήρες Αρχείο Ελληνικής Μουσικής -ένα κεντρικό σημείο συγκέντρωσης υλικού, μελέτης και πληροφόρησης με αντικείμενο την ελληνική μουσική. Το συγκεκριμένο αρχειακό τμήμα -μέσω μιας τριπλής υπόστασης (αρχειακής, ερευνητικής και εκπαιδευτικής)- συλλέγει, επεξεργάζεται και τεκμηριώνει κάθε είδους υλικό, το οποίο έχει ιδιαίτερο μουσικό ενδιαφέρον (σύγχρονο ή ιστορικό) και είναι εστιασμένο στην ελληνική πραγματικότητα. Μια από τις βασικότερες επιδιώξεις του είναι η πρόσκτηση νέων εκδόσεων που περιλαμβάνουν καινούρια βιβλία, παρτιτούρες, περιοδικά και οπτικοακουστικό υλικό. Από την άλλη μεριά, η συγκέντρωση παλαιότερων και σπανιότερων τεκμηρίων (όπως π.χ. προγράμματα συναυλιών, αλληλογραφία, χειρόγραφα, φωτογραφίες) πραγματοποιείται μέσω αγορών και δωρεών από παλαιοβιβλιοπωλεία και συλλέκτες.

Το Αρχείο έχει επίσης ως στόχο τη συλλογή και διαχείριση αρχείων ιδιωτών (συνθετών, καλλιτεχνών και δασκάλων μουσικής), τα οποία αποτελούν κύρια πηγή έρευνας αναφορικά με την ελληνική μουσική και, σε πολλές περιπτώσεις, αποκλειστικό επιβοηθητικό στοιχείο των ερευνητών, καθώς με τα μοναδικά τους τεκμήρια καλύπτουν την αρκετά περιορισμένη ελληνική εκδοτική παραγωγή και δημιουργία. Η Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη» διαθέτει σημαντικό αριθμό τέτοιων αρχείων που χαρακτηρίζονται πλέον ιστορικά, καθότι δεν έχουν πια υπηρεσιακό χαρακτήρα αλλά χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς (Μπάγιας, 1999). Στην πλειοψηφία τους αποτελούνται τόσο από πρωτότυπα κείμενα και χειρόγραφα παρτιτούρες όσο και από άλλα έντυπα, ηχογραφήσεις, προγράμματα, αποκόμματα εφημερίδων, φωτογραφίες και αλληλογραφία. Επιπροσθέτως, οι Ψηφιακές Συλλογές της βιβλιοθήκης εμπεριέχουν έντυπα βιβλία και παρτιτούρες ελληνικών έργων, μουσικά περιοδικά και προγράμματα μεγάλων φορέων, οπτικοακουστικό υλικό (CD, DVD, VHS, κασέτες ήχου, δίσκους και μπομπίνες από πρόσφατες ή παλαιότερες εκδόσεις, ερασιτεχνικές ή/και επαγγελματικές μουσικές ηχογραφήσεις και βιντεοσκοπήσεις), καθώς και προσωπικά είδη σημαντικών καλλιτεχνών από την ελληνική μουσική πραγματικότητα. Τέλος, όσον αφορά στις συλλογές και τις παρεχόμενες από τη βιβλιοθήκη υπηρεσίες, υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης από απόσταση μέσω του Διαδικτύου, επιλογή η οποία διευρύνθηκε τα τελευταία χρόνια, δίνοντας την ευκαιρία στους χρήστες να γνωρίσουν τη μουσική μέσα από ένα ανοικτό περιβάλλον μάθησης και παραγωγής περιεχομένου (Κριεζή & Βράκα, 2016).

Αντίστοιχη εμβέλεια διαθέτει το Ψηφιακό Αρχείο Ελληνικής Μουσικής του Ινστιτούτου Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής-Κέντρου Μουσικής Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης (Εικόνα 2β)<sup>5</sup>. Το Ινστιτούτο αποτελεί έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό που ασχολείται με τη μουσική έρευνα, δημιουργία, τεκμηρίωση και πληροφόρηση, με χαρακτηριστικό στοιχείο των προγραμμάτων και του τρόπου λειτουργίας του τη χρήση νέων μεθόδων και τεχνολογιών ως εργαλείων για τη μελέτη της μουσικής πράξης και την ανάπτυξη της μουσικής επιστήμης. Το Ψηφιακό Αρχείο Ελληνικής Μουσικής του Ινστιτούτου περιλαμβάνει σήμερα περισσότερα από 100.000 τεκμήρια διαφόρων μορφών του νεότερου και σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων ψηφιοποιήθηκαν στο πλαίσιο εθνικών ή ευρωπαϊκών έργων ψηφιοποίησης και προβολής και προέρχονται από μια σειρά συνεργαζόμενων συλλογών από ιδιώτες και άλλους φορείς. Στη διαδικτυακή βάση δεδομένων του αρχείου, η οποία παρέχει ελεύθερη πρόσβαση επισκεπτών, υπάρχουν περί τις 45.000 ψηφιακές καταχωρήσεις υλικού, δομημένου είτε ως φυσικά τεκμήρια είτε ως οντότητες. Φυσικά τεκμήρια είναι τα πραγματικά τεκμήρια αυτά καθαυτά, ενώ οι οντότητες είναι τα επιμέρους αυτόνομα μέρη κάθε τεκμηρίου. Οι κατηγορίες των τεκμηρίων αυτών καλύπτουν ηχογραφήσεις, παρτιτούρες, εικόνες, βίντεο, κείμενα και άλλα έντυπα διαφόρων μορφών από όλα τα είδη της ελληνικής μουσικής.

Μια ακόμη ενδιαφέρουσα πηγή δεδομένων, η οποία σχετίζεται με την ελληνική μουσική, αποτελεί η Μουσική Βιβλιοθήκη του Αρχείου της Ελληνικής Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (Εικόνα 2γ)<sup>6</sup>. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα αξιοσημείωτο κομμάτι του συνολικού ψηφιακού αρχείου της ΕΡΤ, το οποίο αποτελείται ωστόσο κυρίως από παρτιτούρες, σπαρτίτα και πάρτες έντυπου ή χειρόγραφου υλικού της έντεχνης/λόγιας μουσικής. Επιπλέον, εντός του Αρχείου Τηλεοπτικού Προγράμματος,

<sup>4</sup> Βλέπε συγκεκριμένα την ιστοσελίδα <https://digital.mmb.org.gr/digma>.

<sup>5</sup> Το αρχείο είναι διαδικτυακά προσβάσιμο στην ιστοσελίδα [https://www.iema.gr/greek\\_music\\_archive](https://www.iema.gr/greek_music_archive).

<sup>6</sup> Η εν λόγω μουσική βιβλιοθήκη βρίσκεται στον ιστότοπο <https://archive.ert.gr/category/mousiki-vivliothiki>.

μπορεί κανείς να αναζητήσει παλαιότερες μουσικές εκπομπές, ντοκιμαντέρ, συναυλίες και άλλα προγράμματα διαθέσιμα για ελεύθερη παρακολούθηση.

Το Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο της Μέλπως Μερλιέ είναι το παλαιότερο κέντρο μελέτης της ελληνικής παραδοσιακής, βυζαντινής, δημοτικής και ρεμπέτικης μουσικής (Εικόνα 2δ)<sup>7</sup>. Χάρη στην έρευνα της ίδιας της Μερλιέ και επιφανών συνεργατών της, συγκεντρώθηκε υλικό ανεκτίμητης αξίας από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, το οποίο περιλαμβάνει αδημοσίευτα χειρόγραφα και έντυπα έγγραφα, μουσικά όργανα, βιβλία, δίσκους, CD, καθώς και τεκμήρια που αφορούν στον ελληνικό χορό. Το μεγαλύτερο μέρος του υλικού αποτελούν πρωτότυπες καταγραφές, ηχογραφήσεις και εκδόσεις που βασίζονται σε επιτόπια έρευνα με αποστολές σε όλη τη χώρα από το 1975 έως και τις μέρες μας.

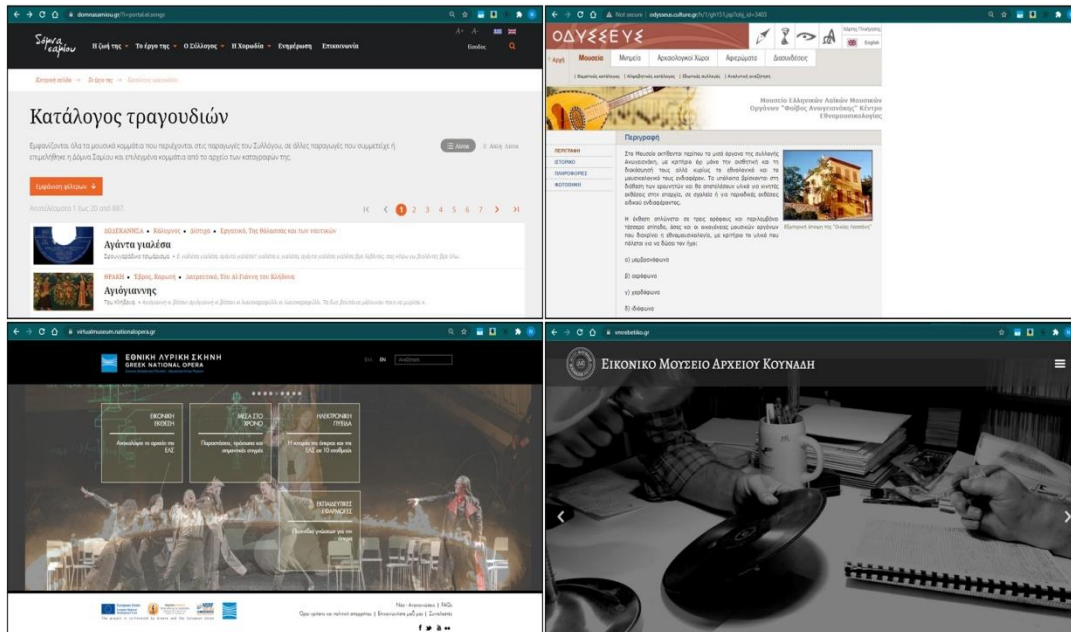
Στην ίδια περίπτωση λογική παρουσίασης έχει οργανωθεί τα τελευταία χρόνια το Αρχείο της Δόμνας Σαμίου (Εικόνα 3α)<sup>8</sup> από τον ομώνυμο Καλλιτεχνικό Σύλλογο Δημοτικής Μουσικής, το οποίο περιλαμβάνει πρωτότυπες ταινίες ήχου, κασέτες και μπομπίνες ηχογραφήσεων με συνολική διάρκεια άνω των 800 ωρών, αλλά και ιδιόχειρες σημειώσεις, φωτογραφίες, βιβλία, δίσκους, CD, βίντεο συναυλιών και πρόσθετο υλικό τεκμηρίωσης. Τα περιεχόμενά του είναι εν μέρει δανειστικά και διατίθενται σε φορείς και σε ιδιώτες για μελέτη και σχολιασμό, όπως επίσης στο ευρύτερο κοινό μέσω της αντίστοιχης ιστοσελίδας. Τμήμα του μουσικού υλικού έχει ψηφιοποιηθεί παλαιότερα από κοινού με τη Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη». Από το 2014 έως και το 2016 υλοποιήθηκε η πλήρης ψηφιοποίηση και οργάνωση του συνόλου της μουσικής και του συνοδευτικού υλικού του αρχείου της Δόμνας Σαμίου. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται και στην ιστοσελίδα, το περιεχόμενο του αρχείου έχει οργανωθεί, κωδικοποιηθεί, τμηματοποιηθεί και καταλογογραφηθεί προκειμένου να καταστεί εύκολα προσπελάσιμο από τους διαδικτυακούς επισκέπτες. Βασικές τεκμηριωτικές μονάδες αποτελούν τα τραγούδια της παραδοσιακής ερμηνεύτριας, γύρω από τα οποία διανθίζεται και το υπόλοιπο υλικό του αρχείου.

Μια ειδική κατηγορία μουσικών αρχείων/αποθετηρίων αποτελούν τα μουσεία μουσικής (Εικόνα 3), τα οποία, ωστόσο, δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην εκπαιδευτική διάσταση και στην έξωθεν προβολή του υλικού τους και όχι τόσο στην ψηφιακή οργάνωση του ίδιου του περιεχομένου τους. Ίσως το πιο αναγνωρίσιμο σχετικό μουσείο στην Ελλάδα είναι το Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων «Φοίβος Ανωγειανάκης»-Κέντρο Εθνομουσικολογίας (Εικόνα 3β)<sup>9</sup>, το οποίο στηρίζεται στη συλλογή 1.200 ελληνικών λαϊκών μουσικών οργάνων, καρπό της πολύχρονης μελέτης του εθνομουσικολόγου Φοίβου Ανωγειανάκη. Στο εν λόγω μουσείο εκτίθενται περίπου τα μισά από τα όργανα της συλλογής σε μια έκθεση τεσσάρων επιπέδων, όσες και οι οικογένειες των μουσικών οργάνων (μεμβρανόφωνα, αερόφωνα, χορδόφωνα και ιδιόφωνα). Η παρουσίασή τους γίνεται κατά οργανολογικούς τύπους, ενώ σε κάθε βιτρίνα, μέσω ενός ειδικού συστήματος ακουστικών με μουσικά παραδείγματα, ο επισκέπτης μπορεί να ακούσει τον ήχο, τη μουσική έκταση, τις τεχνικές παιξίματος και τους συνδυασμούς των μουσικών οργάνων. Εντούτοις, το συγκεκριμένο μουσείο - όπως αρκετοί αντίστοιχοι φορείς- δεν διαθέτει διαδικτυακή παρουσία σε ξεχωριστό ιστοχώρο, στον οποίο να προβάλλονται και να επεξηγούνται τα εκθέματά του, γεγονός που αναδεικνύει ένα αξιοσημείωτο μειονέκτημα στον τομέα των μουσείων μουσικής στη χώρα μας.

<sup>7</sup> Βλέπε τη διαδικτυακή αποτύπωση του αρχείου στην ιστοσελίδα <http://www.mla.gr>.

<sup>8</sup> Το αρχείο είναι προσπελάσιμο διαδικτυακά στη διεύθυνση <https://www.domnasamiou.gr/?i=portal.el.archive>.

<sup>9</sup> Βλέπε την παρουσίαση του μουσείου όπως εμφανίζεται στον Κόμβο «Οδυσσέας» του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού [http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj\\_id=3403](http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3403).



**Εικόνα 3.** (από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά): Αρχείο Δόμνας Σαμίου (α), Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων «Φοίβος Ανωγειανάκης»-Κέντρο Εθνομουσικολογίας (β), Εικονικό Εκπαιδευτικό Μουσείο της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (γ) και Εικονικό Μουσείο Αρχείου Κουνάδη (δ).

Το Εικονικό Εκπαιδευτικό Μουσείο της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (Εικόνα 3γ) είναι το πιο ολοκληρωμένο ελληνικό ψηφιακό μουσείο στον χώρο της ελληνικής μουσικής<sup>10</sup>. Πρόκειται για μια ψηφιακή απεικόνιση του ελληνικού λυρικού θεάτρου από το 1939 έως και σήμερα με έντονο εκπαιδευτικό-διαδραστικό χαρακτήρα, ανοιχτό και προσβάσιμο σε όλους. Το μουσείο περιλαμβάνει περισσότερα από 11.000 εκθέματα (ιστορικές φωτογραφίες, μακέτες σκηνικών, κοστούμια, προγράμματα, αφίσες, κριτικές, παρτιτούρες, μουσικά αποσπάσματα, βιογραφικά σημειώματα, παραστασιολόγιο κ.λπ.) και βρίσκεται σε διαρκή εμπλουτισμό. Αναλυτικότερα, αποτελείται από μια εικονική έκθεση, τα χρονολόγια, μια εφαρμογή ηλεκτρονικής πυξίδας και αρκετά παιχνίδια εκπαιδευτικής φύσης σχετικά με τον κόσμο της λυρικής τέχνης.

Αξιόλογη διαδικτυακή παρουσία, που συνδυάζει αρχαιακό υλικό και μουσειακή προβολή, διαθέτει, επίσης, το Εικονικό Μουσείο Αρχείου Κουνάδη (Εικόνα 3δ)<sup>11</sup>. Το ιδιαίτερο αυτό αρχείο περιλαμβάνει ένα πλούσιο σύνολο τεκμηρίων από δίσκους 78 στροφών, παρτιτούρες, συνεντεύξεις, φωτογραφίες, μηχανήματα αναπαραγωγής ήχου και μουσικά όργανα. Με κύρια στόχευση την έρευνα, την εκπαίδευση και τη διάδραση, παρέχει αναζήτηση σε συλλογές του, εικονική περιήγηση, ψηφιακές ιστορίες και εκπαιδευτικές εφαρμογές για όλους τους χρήστες.

Αναζητώντας και άλλα μουσεία για την ελληνική μουσική στο Διαδίκτυο (Εικόνα 4), αναπόφευκτα περιοριζόμαστε στο Μουσείο Μουσικών Οργάνων Θύραθεν (Εικόνα 4α)<sup>12</sup> -το οποίο, παρότι διαθέτει ιστοσελίδα, δεν παρουσιάζει αναλυτικά σε αυτή τα εκθέματά του- και στο Εικονικό Μουσείο Ελληνικών Παραδοσιακών Οργάνων (Εικόνα 4β)<sup>13</sup>. Εντούτοις, το συγκεκριμένο μουσείο δεν είναι διαδικτυακά προσβάσιμο, καθώς για την περιήγηση απαιτείται από τους επισκέπτες να χρησιμοποιήσουν παλιό λογισμικό που έχει ήδη τεθεί εκτός λειτουργίας. Το έργο αυτού του τρισδιάστατου εικονικού μουσείου υλοποιήθηκε στο Ινστιτούτο Πολιτιστικής και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας του Ερευνητικού Κέντρου Αθηνά. Επίσης, εντοπίζει κανείς μουσεία που διατηρούν στους χώρους τους ανακατασκευές οργάνων της αρχαίας ελληνικής μουσικής, π.χ. το Μουσείο Αρχαίων Ελληνικών Μουσικών Οργάνων και Παιχνιδιών (Εικόνα 4γ) και το Μουσείο Μουσικών Οργάνων

<sup>10</sup> Βρίσκεται στη διαδικτυακή διεύθυνση <https://virtualmuseum.nationalopera.gr>.

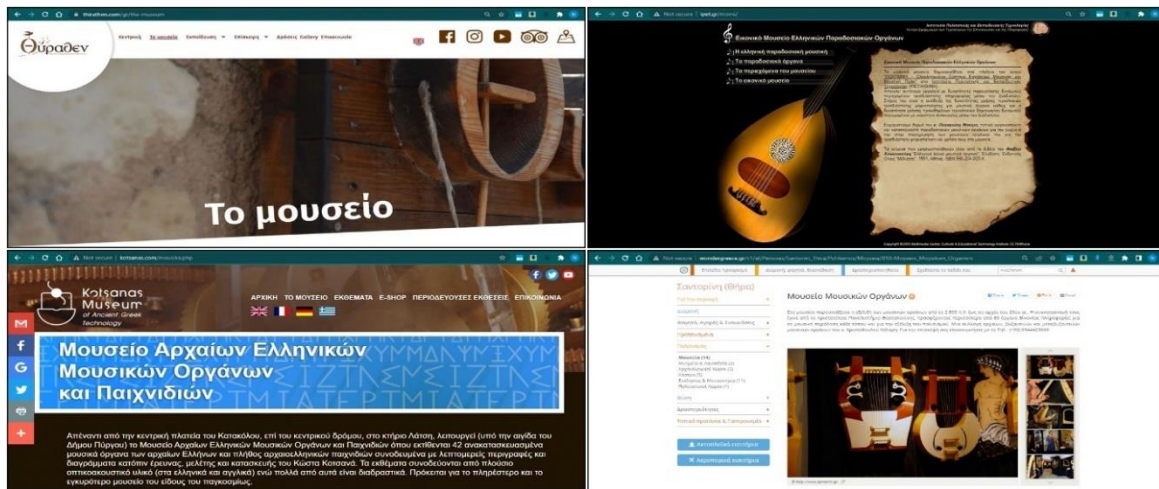
<sup>11</sup> Το αρχείο είναι διαδικτυακά προσβάσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.vmrebetiko.gr>.

<sup>12</sup> Ο ιστοχώρος του μουσείου βρίσκεται στη διεύθυνση <https://www.thirathen.com/gr>.

<sup>13</sup> Προσβάσιμο διαδικτυακά στην ιστοσελίδα <http://www.ipet.gr/momi>.



Θήρας (Εικόνα 4δ)<sup>14</sup>. Ωστόσο, και στις δύο αυτές περιπτώσεις, είναι ιδιαίτερα περιοριστικές οι δυνατότητες που δίνονται για απομακρυσμένη πρόσβαση των χρηστών στις συλλογές των διαδικτυακών μουσείων.



**Εικόνα 4.** (από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά): Μουσείο Μουσικών Οργάνων Θύραθεν (α), Εικονικό Μουσείο Ελληνικών Παραδοσιακών Οργάνων (β), Μουσείο Αρχαίων Ελληνικών Μουσικών Οργάνων και Παιχνιδιών (γ) και Μουσείο Μουσικών Οργάνων Θήρας (δ).

Δύο επιπλέον διαδικτυακά μουσικά αρχεία, τα οποία αξίζει κανείς να μνημονεύσει, είναι το Μουσικό Αρχείο Γιώργου Αγγειοπλάστη<sup>15</sup> που -ως φυσικό αρχείο- βρίσκεται στη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών και περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό φωτογραφιών, έντυπων ντοκουμέντων και αντικειμένων με σημαντικό μουσικοπολιτισμικό ενδιαφέρον για την πόλη των Σερρών και, επίσης, η Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Αρχείου Ελληνικής Μουσικής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων<sup>16</sup> -πρόκειται για το πρώην Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Ηπείρου- που παρουσιάζει τον μουσικό κατάλογο της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης (Εικόνα 5).

Παρατίθενται ακολούθως ορισμένα ακόμα διαδικτυακά αρχεία/συλλογές για τον ελληνικό μουσικό πολιτισμό που περιλαμβάνουν υλικό από σημαντικούς φορείς, πρόσωπα και είδη:

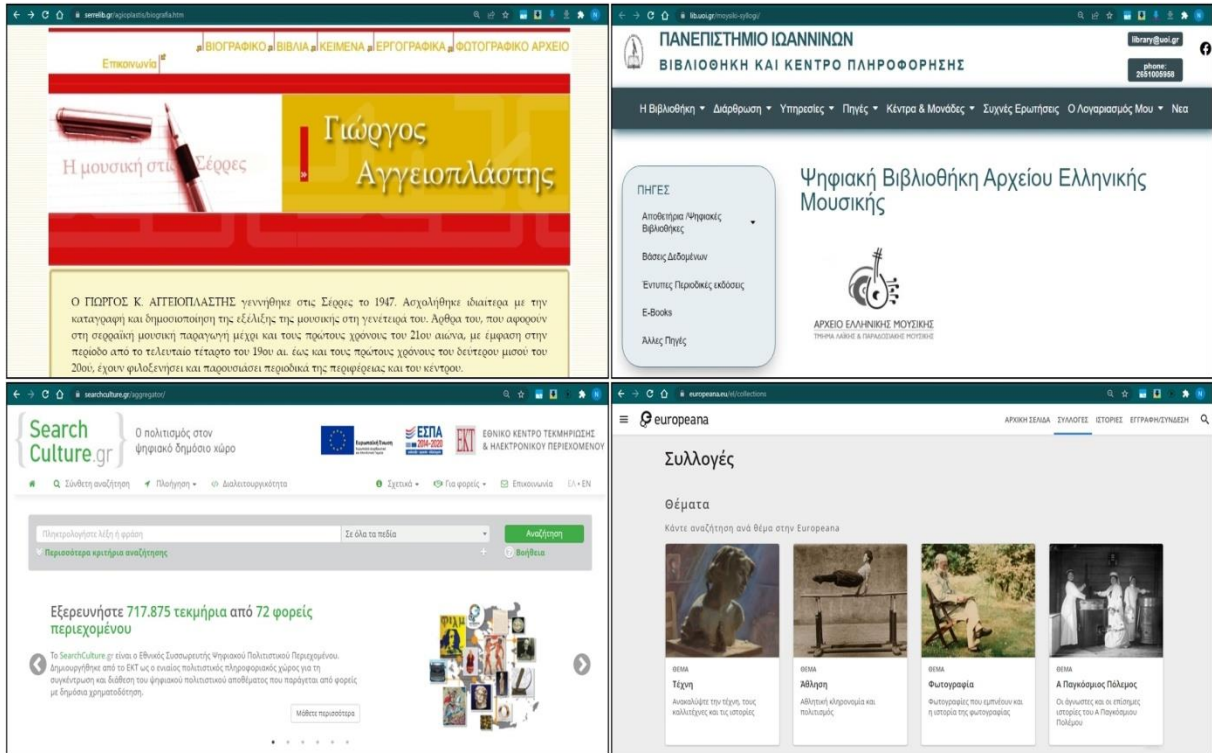
- Ψηφιακό Αρχείο Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης [<https://www.tso.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=41>]
- Αρχείο Δημήτρη Μητρόπουλου της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα [<http://www.ascsa.edu.gr/index.php/archives/mitropoulos-finding-aid>]
- Αρχείο Δημήτρη Λεβίδη της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα [<http://www.ascsa.edu.gr/index.php/archives/dimitry-levidis-papers>]
- Αρχείο Θεόδωρου Βαβαγιάννη της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα [<http://www.ascsa.edu.gr/index.php/archives/theodore-vavayannis-finding-aid>]
- Αρχείο Κωνσταντίνου Πρίγγου της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος [[http://www.apostoliki-diakonia.gr/byzantine\\_music/index\\_gr.asp](http://www.apostoliki-diakonia.gr/byzantine_music/index_gr.asp)]
- Αρχείο Νικολάου Μαυρόπουλου της Βιβλιοθήκης του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης [<https://sophia.mus.auth.gr/xmlui/handle/123456789/862>]
- Αρχείο Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής «Δημήτρης Θέμελης» της Βιβλιοθήκης του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης [<https://sophia.mus.auth.gr/xmlui/handle/123456789/1537>]

<sup>14</sup> Βλέπε αντίστοιχα τις ιστοσελίδες <https://tinyurl.com/MoyseioOrganwn> και <http://kotsanas.com/mousika.php>.

<sup>15</sup> Για την ψηφιακή μορφή του αρχείου, βλέπε <https://serrelib.gr/el/bibliothiki/moysiko-arheio-gaggeioplasti>.

<sup>16</sup> Το συγκεκριμένο αρχείο/συλλογή βρίσκεται στη διαδικτυακή διεύθυνση <https://lib.uoi.gr/moysiki-syllogi>.

- Συλλογή Μουσικής Βιβλιοθήκης Κωνσταντίνου Α. Ψάχου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών [https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/el/browse/col\_psachos]
- Συλλογή Έντυπων Παρτιτουρών του Τμήματος Τεκμηρίων Παραστατικών Τεχνών και Μουσικής του Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου [http://www.elia.org.gr/digitized-collections/performing-arts]



**Εικόνα 5** (από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά): *Μουσικό Αρχείο Γιώργου Αγγειοπλάστη (α), Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Αρχείου Ελληνικής Μουσικής (β), Εθνικός Συσσωρευτής Ψηφιακού Πολιτιστικού Περιεχομένου (γ) και Θεματικές Συλλογές της Ευρωπαϊκής Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Europeana (δ).*

## Σκέψεις για τον «ψηφιακό χάρτη» της ελληνικής μουσικής: Μια πρώτη τοποθέτηση

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη χαρτογράφηση του ψηφιακού χάρτη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα σήμερα και, ειδικότερα, την περιήγηση σε επιλεγμένες ψηφιακές διαδικτυακές συλλογές, αρχεία και μουσεία για την ελληνική μουσική, μπορούμε περαιτέρω να αναφερθούμε σε ορισμένα πρωταρχικά συμπεράσματα αλλά και σε σημαντικά ερωτήματα, τα οποία γεννούνται μέσα από αυτή την περιγραφική παρουσίαση μουσικών αποτυπώσεων στο ελληνικό Διαδίκτυο. Στις μέρες μας, λοιπόν, καθώς το πολυμεσικό υλικό αποτελεί κύριο συστατικό για την τεκμηρίωση και την αναπαράσταση δεδομένων και γνώσεων, αλλά ακόμη περισσότερο για την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία, οδηγούμαστε σε μια εικονική διαχείριση διαφόρων ειδών πολιτισμικού περιεχομένου, με δεδομένο ότι το Διαδίκτυο έχει προκαλέσει τεράστια μεταβολή στον τρόπο με τον οποίο καταγράφονται και προβάλλονται συστηματικά οι επιστημονικές, καλλιτεχνικές και λοιπές πληροφορίες (Kallay, 2008). Φαίνεται, επομένως, ότι αναφορικά με τα αρχεία, τις συλλογές και τα μουσεία που συνδέονται με τις τελεστικές μορφές τέχνης, όπως εν προκειμένω με τη μουσική, οι ψηφιακές εκδοχές αυτών διατηρούν συγκεκριμένες εκφάνσεις των καλλιτεχνημάτων

ως στιγμές-ψηφίδες ενός ευρέος μωσαϊκού πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς μέσα από ποικίλα υλικά και άυλα τεκμήρια<sup>17</sup>.

Τα ψηφιακά αρχεία, οι συλλογές και τα μουσεία είναι χρήσιμο να παρέχουν πρόσβαση σε πολυμεσικά τεκμήρια που σχετίζονται με τις μεταβαλλόμενες πρακτικές των εν λόγω τεχνών, να επιτρέπουν την αποδέσμευση της μνήμης, ενισχύοντας τους ειδικούς μελετητές και τους καλλιτέχνες να εργαστούν με βάση νέο υλικό και δίνοντας την ευκαιρία στους επισκέπτες να επανέλθουν σε προγενέστερο υλικό με στόχο την έμπνευση, τη μάθηση και την ψυχαγωγία. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι τα εν λόγω αρχεία δεν αποτελούν ολοκληρωμένες και απόλυτες παρουσιάσεις, αλλά όψεις από την ιστορία και τον πολιτισμό (τη μουσική ιστορία και τον μουσικό πολιτισμό, εν προκειμένω) μέσω τεκμηρίων, τα οποία χρειάζεται ασφαλώς να τοποθετηθούν σε συγκεκριμένες χωροχρονικές συνθήκες για τη βαθύτερη κατανόηση και αξιοποίησή τους. Ενώ, στη συνέχεια, τα ίδια τα αρχεία, τα μουσεία ή οι συλλογές ενισχύουν τη συλλογική μνήμη της κοινωνίας στην οποία εντάσσονται, μολονότι στη σημερινή εποχή οι διαδικασίες «κατασκευής» (αναπαράστασης) ή «μεταφοράς» (ερμηνείας) του παρελθόντος επηρεάζονται πολύ από τους εμπορικούς και τους ψυχαγωγικούς στόχους των μέσων (Haskins, 2007).

## **Ελληνικό Διαδίκτυο και ελληνική μουσική: Ερευνητικά συμπεράσματα και προτάσεις**

Η περιδιάβαση στη σύγχρονη πραγματικότητα του ελληνικού Διαδικτύου, αναζητώντας σχετικούς φορείς που αξιοποιούν σε σημαντικό βαθμό το εύρος και την πολλαπλότητα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, οδήγησε σε περιορισμένα αποτελέσματα, όπως αναδείχθηκε στο πλαίσιο της παρουσίασης. Οι περισσότεροι φορείς που δραστηριοποιούνται στη συλλογή αρχειακού ή μουσειακού περιεχομένου από το πεδίο της μουσικής πολιτιστικής κληρονομιάς δεν έχουν αξιοποιήσει πλήρως και δεν προβάλλουν κατάλληλα το αντικείμενό τους. Σημαντικά προβλήματα φαίνεται, επίσης, να παρουσιάζονται όσον αφορά στη λεγόμενη «διαλειτουργικότητα» (interoperability) των αρχείων, συλλογών και μουσείων, με άλλα λόγια στη μεταξύ τους διασύνδεση προκειμένου να προωθείται το ψηφιοποιημένο υλικό συνολικά, καθώς και στην επαύξησή του με μεταδεδομένα (metadata), τα οποία χρησιμοποιούνται στον εμπλουτισμό, την κωδικοποίηση και την επιτάχυνση σε αναζητήσεις.

Τελευταία προσπάθεια προς αυτή τη γενική κατεύθυνση αποτελεί ο Εθνικός Συσσωρευτής Ψηφιακού Πολιτιστικού Περιεχομένου<sup>18</sup>, ένας ενιαίος πληροφοριακός χώρος που αναπτύχθηκε από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου για τη συγκέντρωση και ενοποίηση του συνόλου του ελληνικού ψηφιακού πολιτιστικού αποθέματος που παράγεται από φορείς με δημόσια χρηματοδότηση. Το εν λόγω αποθετήριο δεν αφορά αποκλειστικά στοιχεία του άυλου ελληνικού πολιτισμού -ή ειδικότερα των τελεστικών τεχνών και της μουσικής- ούτε παρουσιάζει τεκμήρια, τα οποία διαθέτει ως φορέας παραγωγής τους, Αυτό που ουσιαστικά πετυχαίνει είναι να συλλέγει μεταδεδομένα και εικόνες προεπισκόπησης επιμέρους ψηφιακών πολιτιστικών πόρων από τους ιστότοπους και τις πληροφοριακές υποδομές των φορέων, τα οποία μετασχηματίζει και κανονικοποιεί, προσφέροντάς τα στη συνέχεια στους χρήστες μέσω κεντρικής πρόσβασης, εμπλουτισμένης αναζήτησης και ενιαίας πλοήγησης στις ψηφιακές του συλλογές. Στόχος του εγχειρήματος είναι η ελεύθερη κεντρική πρόσβαση και ενιαία διάθεση ψηφιακών πολιτιστικών πόρων, η ανάδειξη, διασύνδεση και διαφύλαξή τους με σκοπό την ενσωμάτωσή τους στην Ευρωπαϊκή Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Europeana<sup>19</sup> για την επιστήμη και τον πολιτισμό, η οποία θεσμοθετήθηκε και χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθώς το 2005 αποφασίστηκε η

<sup>17</sup> Βλέπε ενδεικτικά την περίπτωση ενοποίησης των μουσικών συλλογών του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών σε μια ολοκληρωμένη Βάση Δεδομένων της Εθνικής Μουσικής Συλλογής, η οποία όμως δεν υλοποιήθηκε διαδικτυακά (Τερζοπούλου & Ψυχογιού, 2004).

<sup>18</sup> Ο συσσωρευτής είναι διαθέσιμος στην ιστοσελίδα <https://www.searchculture.gr>.

<sup>19</sup> Η διαδικτυακή πλατφόρμα της Europeana βρίσκεται στη διεύθυνση <https://www.europeana.eu/el>.



υιοθέτηση της ψηφιακής προσέγγισης του πολιτισμού ως μια κυρίαρχη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πλατφόρμα παρέχει διαδικτυακή πρόσβαση σε ένα τεράστιο αποθετήριο υλικού από όλη την Ευρώπη και, ειδικότερα, σε περισσότερα από 58 εκατομμύρια βιβλία, χάρτες, ηχογραφήσεις, φωτογραφίες, έγγραφα, πίνακες, ταινίες, τηλεοπτικές εκπομπές, τρισδιάστατα αντικείμενα και άλλα έργα της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Πρόκειται για υλικά προερχόμενα από εθνικές βιβλιοθήκες και πολιτιστικά ιδρύματα των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οργανωμένα θεματικά σε επιμέρους συλλογές και εκθέσεις, τα οποία, εντούτοις, ακολουθούν σε συνολικό επίπεδο τη λογική μιας κοινής και ελεύθερα προσβάσιμης -απαλλαγμένης από πνευματικά δικαιώματα- δημόσιας παρακαταθήκης (Μέγγου, 2021).

Μολονότι η προοπτική της αδιάλειπτης ανανέωσης και της συνεχούς επαύξεσης προσδίδει ξεχωριστή ζωντάνια και δυναμικότητα στα εικονικά αρχεία και μουσεία, δεν είναι πάντοτε εφικτή η δυνατότητα αυτή. Από την τρέχουσα διερεύνηση του πεδίου στον ελληνικό χώρο, συνάγεται, εν τέλει, ότι πολλά από τα διαδικτυακά αρχεία και μουσεία, τα οποία σχετίζονται με τελεστικές τέχνες, συγκροτούν απλές συλλογές και περιγραφές -σε διάφορα επίπεδα- ενός μικρού (κατά βάση) μέρους αναπαριστώμενων αντικειμένων (με ελάχιστες εξαιρέσεις στην ελληνική πραγματικότητα). Ορισμένα εξ αυτών στηρίζονται, επιπροσθέτως, στην προσφορά ενός διευρυμένου σώματος υλικού με αυξημένες δυνατότητες καθοδήγησης και αναζήτησης από το ευρύτερο κοινό. Ωστόσο, τα εν λόγω αρχεία, συχνά ακριβών προδιαγραφών για την υλοποίηση και ακόμα πιο δαπανηρά στην εφαρμογή και συντήρησή τους, αποκαλύπτουν μια αμφισημία του διαδικτυακού ψηφιακού κόσμου: μολονότι βασίζονται στη διαβεβαίωση για πρόσβαση σε ανοικτά δεδομένα, απεριόριστο περιεχόμενο και καινοτόμες ενέργειες, συνήθως καταλήγουν σε μια απλή επαναληπτικότητα στις επιλογές οργάνωσης και διαχείρισης των παραδοσιακών αρχειακών συστημάτων, καθώς κατά κανόνα -και κυρίως κατά την τελευταία περίοδο της κρίσης- οι πολιτιστικοί φορείς που τα διαχειρίζονται δεν διαθέτουν σημαντικούς πόρους και προσβάσεις σε πρόσθετα οικονομικά κονδύλια και επιχορηγήσεις.

Καταλήγοντας, πρέπει να επισημάνουμε ότι η ένταξη αρχείων, συλλογών και μουσείων στο σύγχρονο διαδικτυακό περιβάλλον προωθεί νέες ευκαιρίες οργάνωσης, διαχείρισης και διάδοσης των δεδομένων που υπερβαίνουν τη μηχανιστική οδό παραγωγής και ανάκλησης των αποτελεσμάτων αλλά και την εργαλειακή χρήση νέων τεχνολογιών και μεθοδολογιών προς όφελος του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Όπως αναφέρει η Mollooy (2015, σελ. 191), «οι εμβληματικοί οργανισμοί, όπως οι σημαντικοί φορείς χρηματοδότησης των τεχνών, θα ήταν κατάλληλοι για να παρέχουν ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση, καθώς ήδη λειτουργούν εντός του ψηφιακού οικοσυστήματος και βασίζονται στη διαρκή πρόσβαση σε αυθεντικά ψηφιακά αντικείμενα». Με τον τρόπο αυτό, θεσμοί και ιδιώτες (ως μετέπειτα χρήστες και δυνητικοί πάροχοι περιεχομένου) θα έχουν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν -και εκείνοι με τη σειρά τους- στην περαιτέρω διεύρυνση και δημιουργική αναμόρφωση του σύγχρονου ελληνικού ψηφιακού περιβάλλοντος και, κατά κύριο λόγο, του μουσικού (πολιτισμικού, καλλιτεχνικού και εκπαιδευτικού) αποθέματος της χώρας σε τοπικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο.

## Βιβλιογραφία

- Κριεζή, Β., & Βράκα, Β. (2016). Ο ρόλος των βιβλιοθηκών στην εκπαίδευση και στην εκπαιδευτική κοινότητα μέσα από τις νέες τεχνολογίες: Από τις απλές βάσεις δεδομένων στα αποθετήρια ανοικτής πρόσβασης και παραγωγής περιεχομένου από χρήστες (user-generated content), η περίπτωση της Μουσικής Βιβλιοθήκης «Λίλιαν Βουδούρη». Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (επιμ.), *Μουσικός γραμματισμός: Τυπικές και άτυπες μορφές μουσικής διδασκαλίας-μάθησης-Πρακτικά 7ου συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.*, 262-269. Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση.
- Μέγγου, Β. Ι. (2021). Ψηφιακή πολιτιστική κληρονομιά και πνευματική ιδιοκτησία. *Επιθεώρηση Δικαίου Πληροφορικής*, 2(2), 1-37.

- Μπάγιας, Α. (1999). *Εγχειρίδιο αρχειονομίας: Η επεξεργασία ενός ιστορικού αρχείου*. Κριτική.
- Τερζοπούλου, Μ., & Ψυχογιού, Ε. (2004). Ψηφιακή Βάση Δεδομένων για την Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας. *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, 29-30, 61-74.
- Bortolotto, C. (2007). From Objects to Processes: UNESCO'S "Intangible Cultural Heritage". *Journal of Museum Ethnography*, 19, 21-33.
- Campelo, A., Reynolds, L., Lindgreen, A., & Beverland, M. (επιμ.). (2019). *Cultural Heritage*. Routledge.
- Clayton, M., Herbert, T., & Middleton, R. (επιμ.). (2012). *The Cultural Study of Music: A Critical Introduction*. Routledge.
- Cook, N., & Pettengill, R. (επιμ.). (2013). *Taking It to the Bridge: Music as Performance*. University of Michigan Press.
- Edwards, S. L., & Bruce, C. (2002). Reflective Internet Searching: An Action Research Model. *The Learning Organization*, 9(4), 180-188.
- Fielden, N. L. (2001). *Internet Research: Theory and Practice*. McFarland and Company Publishers.
- Gillman, D. (2010). *The Idea of Cultural Heritage*. Cambridge University Press.
- Haskins, E. (2007). Between Archive and Participation: Public Memory in a Digital Age. *Rhetoric Society Quarterly*, 37(4), 401-422.
- Kalay, Y. E. (2008). Introduction: Preserving Cultural Heritage through Digital Media. Στο Y. E. Kalay, T. Kvan & J. Affleck (επιμ.), *New Heritage: New Media and Cultural Heritage*, 1-31. Routledge.
- Knecht, M., & Niedermüller, P. (2002). The Politics of Cultural Heritage: An Urban Approach. *Ethnologia Europaea*, 32(2), 89-104.
- Molloy, L. (2015). Performances, Preservation, and Policy Implications: Digital Curation and Preservation Awareness and Strategy in the Performing Arts. *New Review of Information Networking*, 20(1-2), 179-193.
- Pearce, S. M. (2000). The Making of Cultural Heritage. Στο E. Avrami, R. Mason & M. de la Torre (επιμ.), *Values and Heritage Conservation Research Report*, 59-64. The Getty Conservation Institute.
- Poulakis, N. (2020). Digital Archives and Audiovisual Culture: Exploring Music, Dance, Theater, and Cinema at the Age of Internet. Στο Ö. Doğuş Varlı (επιμ.), *Past, Present and Future of Ethnomusicology in the World and Turkey: Book of Symposium Proceedings*, 47-57. Association of Ethnomusicology Publications.
- Smith, L., & Akagawa, N. (επιμ.). (2009). *Intangible Heritage*. Routledge.
- Winter, T. (2013). Clarifying the Critical in Critical Heritage Studies. *International Journal of Heritage Studies*, 19(6), 532-545.